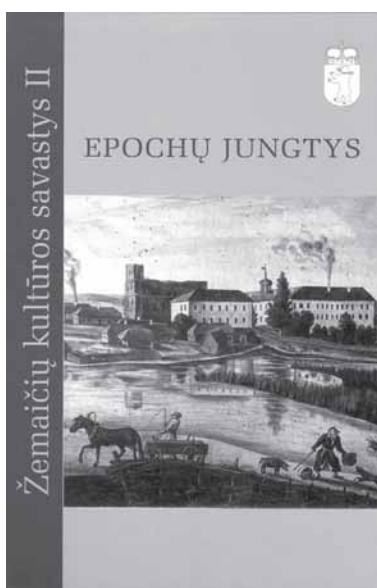

Vincentas Juzumas „ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS APRAŠYMAS“

Leidinio viršelis

Metalinė kryžiaus viršūnė Žemaičių vyskupystės muziejuje. Danutės Mukienės nuotrauka

2013 m. pabaigoje skaitytojai sulaukė pirmą kartą į lietuvių kalbą išversto ir lietuvių kalba išleisto Vincento Juzumo 1899 m. parengto „Žemaičių vyskupijos aprašymo“. Tai didžiulis 1080 puslapių apimties leidinys, skirtas Žemaičių Krikšto 600 metų jubiliejui. Knygą išleido Varniuose (Telšių rajonas) veikiantis Žemaičių vyskupystės muziejus. Leidybos vadovas – Žemaičių vyskupystės muziejaus direktorius Antanas Ivinskis.

Leidinį iš lenkų į lietuvių kalbą išvertė, spaudai parengė Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnysis mokslinis darbuotojas istorikas dr. Mindaugas Paknys. Kalbos redaktorė – Dangė Vitkienė, dailininkė – Violeta Boskaitė. Knygą išspausdino Vilniuje veikianti Standartų spaustuvė.

Leidinio tiražas – 800 egz. Išleista ir Vincento Juzumo rankraščio faksimilių kompaktinė plokštelė.

Knygos leidimą parėmė Lituaniistikos paveldo ir įprasminimo komisija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos Kultūros rėmimo fondas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Knygoje panaudotas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomo Žemaičių vyskupijos žemėlapis, kurį parengė Vincentas Juzumas ir jo brolis medikas Juozas Juzumas (Poli-karpas Girštautas) fragmentai – jais yra atskirti kiekvienos parapijos aprašymai bei leidinio skirsniai.

Muziejus, rengdamas knygą spaudai, sulaukė jau minėto Varšuvos arkivyskupijos archyvo direktoriaus kun. Piotro Staniewicziaus, dr. Jono Tadeuszo Skłodowskio, prof. D. Pauliaus V. Subačiaus, bibliofilo Vidmanto Staniulio, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekininko Prano B. Vasiliausko ir muziejininko Stasio Gutauto paramos.

Leidinyje pateiktoje informacijoje rašo-

ma, kad „Pirmą kartą, išties išverčius iš lenkiško rankraščio originalo, skelbiama Vincento Juzumo (1819–1901) Žemaičių vyskupijos istorija (1899 m.), kurios originalus pavadinimas *Medininkai, arba senosios Medininkų, ar Žemaičių, vyskupijos aprašymas*. Tai vienas reikšmingiausių ir iki šiol pats plačiausias tekstas apie šios vyskupijos istoriją, kurioje autorius remiasi ir net polemizuoja su ankstesniais vyskupijos istorijos tyrinėtojais Motiejumi Valančiumi ir Benediktu Smigelskiu, taip pat kitais XIX a. istorikais.

Juzumo parengta *Istorija* nebe padrika, pradedama pagonybės laikų aprašymu, baigiama XIX a. realijomis. Aptariamos institucijos (vyskupo, kapitulos, seminarija) ir parapijos, kurios sugrupuotos pagal jų priklausomybę Raseinių, Telšių, Šiaulių, Panevėžio ir Kauno pavietams. Parapijų istorijų aprašymai papildomi pasakojimais apie tų kraštų ypatybes: didžiausias upes, miškus, ežerus, žemės derlingumą, gyventojų aprangos madas, pamaldumą, moralę, raštingumą, pragyvenimo lygį ar net kulinarinę specifiką. Tai tekstui suteikia ypatingą atspalvį – istorija tarsi rašoma ne apie kažkokius senus, niekam nepažįstamus laikus, bet nutiesiama iki pat rašančiojo laiku, aktualizuojama.

Leidinyje iliustruotas brolių Vincento ir Juozapo Juzumų parengto Žemaičių vyskupijos žemėlapis (1855 m.) fragmentais, kompaktinės plokštelės priede faksimilėmis pateikiamas visas rankraščio originalas.“

Knygos pratarmėje A. Ivinskis rašo: „Apie neskelbtą Žemaičių katedros garbės kanau-ninko Vincento Juzumo (1819–1901) didelės apimties rankraštį, gulintį Varšuvos arkivyskupijos archyve, sužinojau iš prof. Aldonos Prašmantaitės dar 1999 m. Beveik po dešimtmečio nuvykęs į Varšuvą patyriau, kad ten esama išties Žemaičių vyskupijos istorijos, parašytos lenkų kalba. Archyvo direktoriui kun. Piotriui Staniewiczziui leidus, padariau visos rankraštinės knygos faksimiles. Iš jų dr. Mindaugas Paknys išvertė čia publikuojamą tekstą į lietuvių kalbą ir parūpino reikiamus komentarus bei parašė įvadą, o faksimilės sudėtos į priedą – kompaktinę plokštelę. Prirėmė kelerių metų pasiryžti ir dar kelerių – publikacijai parengti bei išspausdinti. Smagu, kad prie kitų Že-

(Nukelta į 46 p.)

(Atkelta iš 45 p.)

maičių Krikšto jubiliejui paskirtų darbų pritiko ir šis.“

Beje, kaip nurodyta ir leidinio pratarmėje, V. Juzumo rankraščių buvo mėginta publikuoti ir anksčiau, tačiau buvo paskelbti tik atskiri jo fragmentai, todėl istoriografijoje buvo likęs beveik nežinomas.

Knygos įžangoje dr. M. Paknys pateikia trumpą Sedos parapijos Ketūnų kaime gimusio V. Juzumo biografiją ir gana išsamiai pristato jo rašytinį palikimą, pažymėdamas, kad „Plačiau nei istorinė iki šiol buvo žinoma Juzumo literatūrinė veikla. XIX a. šeštame ir septintame dešimtmetyje jis Vilniuje žemaitiškai išspausdino kelias pamokslų, religinio pobūdžio knygas, verstas iš lenkų kalbos arba lenkiškų kalbų pagrindu žemaitiškai parengtas kompiliacijas. Jose nedaug buvo originalumo, tačiau leidiniai lietuvių kalba tikrai buvo naudingi lietuviškai besimokantiems ir skaitantiems. [...]“

Įžangoje aptarta V. Juzumo rankraščių reikšmė, ypatybės, nurodoma, kokios sistemos laikytasi jį verčiant į lietuvių kalbą, aiškinant pastebėtas klaidas, netikslumus ir kt.

Dr. M. Paknys rašo: „Žemaičių vyskupijos istoriją Juzumas pradeda aprašinėdamas pagonybės laikus, o baigia XIX a. pabaigos realijomis. Svarbu ir tai, kad Juzumo istorija rašyta jau pagal „klasikinį“ modelį. Jame siekta vientisumo ir dėstymo aiškumo. [...] Pradžioje aptariamos institucijos (vyskupo, kapitulos, seminarijos ir t. t.), toliau pateikiama informacija apie konkrečias parapijas, kurios sugrupuotos pagal jų priklausomybę trimis pavietams. Iš viso istorijos tekstą sudaro keturios nevienodos apimties dalys su savarankiška numeracija. Pirmojoje ir trumpiausioje aprašomas krikščionybės kelias į Lietuvą, bendra valstybės raidos istorija ir Žemaičių vyskupijos institucijų istorija. Kitos trys didelės dalys – Raseinių, Telšių ir Kauno pavietų bei juose esančių parapijų aprašymai.“

Rengdami spaudai šį „Žemaičių žemės“ žurnalo numerį, nutarėme paskelbti Skuodo rajono teritorijoje buvusių kelių parapijų – Skuodo, Mosėdžio, Lenkimų, Šačių – aprašymus. Skaitydamas juos supranti, kad su laukėme išskirtinai Žemaitijos istorijos pažinimui reikalingo ir reikšmingo leidinio. Tekstą, nors jame ir daug istorinių faktų, datų, tačiau lengva skaityti, nes pasakojimas nuosirdus, įtaigus ir profesionaliai parengtas.

SKUODAS

VINCENTAS JUZUMAS

Skuodo valstybinis miestas, 1831 m. sekvestruotas, išsidėstęs Telšių paviete, šalia Bartuvos upės, prie Telšių–Liepojos kelio. Nuo Telšių jis nutolęs 6 mylias, nuo Liepojos – 5, o nuo Liepojos geležinkelio stotelės Priekulėje [Latvijoje] – 3 mylias. Miestas išsiplėtęs ir pakankamai tvarkingas, beveik visas grįstas. Jį sudaro senasis ir naujasis miesteliai. Jame yra dvi turgaus aikštės, viena naujajame, kita senajame miestelyje. Yra šešios pavadinimus turinčios gatvės – Pilies, Mosėdžio, *Rajška*, Ylakių, Kuršo ir Senosios Bažnyčios. Pavadinimų neturinčių skersgatvių yra devyni, gyvenamųjų namų virš dviejų šimtų, kai kurie jų pakankamai tvarkingi, 4 mūriniai. Beveik visi dvaro pastatai mūriniai, taip pat mūrinis ant Bartuvos upės statytas vandens malūnas. Čia reziduoja Telšių pavieto II apygardos tautos teisėjas ir II apygardos asesorius, yra šaukimo karo prievolei punktas buvusiam Sapiegų dvare, taip pat valstiečių valdyba. Mokyklėlės čia yra dvi: valdiška valstiečių ir bažnytinė [evangelikų liuteronų] vokiečių.

Katalikų bažnyčia – mūrinė, taip pat mūrinė ir liuteronų bažnyčia. Pastaroji XVII a. įsteigta, funduota ir aprūpinta [Jono Karolio] Chodkevičiaus. Ji laikoma paprine, o tokių Telšių paviete yra tik dvi. Antroji – Telšiuo-

se. Prie jos reziduoja pa-storius, abiejose parapijose priskaičiuojama iki 2 000 tikinčiųjų. Mieste visuomet būna gydytojas ir veikia vaistinė, tam skirtas dviejų aukštų tvarkingas namas.

Per metus Skuode vyksta trys mugės: 1) Švč. Trejybės dieną, 2) Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo dieną, vadinamoji *marini*, 3) pirmadienį prieš Užgavėnes vadinamasis *bobturgis*. Mugės vyksta taip pat ir kiekvieną pirmadienį, pradedant Didžiąja savaitė ir baigiant Viešpaties Dangun Žengimo švente. Turgūs vyksta du kartus per savaitę – pirmadienį ir ketvirtadienį.

Skuodo miestą, žemaitiškai vadinamą *Skuodas*, o vokiškai *Schoden*, 1572 m. įsteigė Šklovo, Myšo, Bychavo ir Glusko grafas Jeronimo sūnus Jonas Chodkevičius, Lietuvos didysis maršalas, Vilniaus kaštelionas, nuo 1564 m. Livonijos valdytojas ir etmonas, o nuo 1569 m. – Žemaičių seniūnas. Tiksliau jis *Skuodas* vadinamą kaimą pakeitė į miestelį ir pagal savo vardą pavadino vokiškai *Johansburg*. Chodkevičius pakvietė vokiečius, iš pradžių be jokio mokesčio, o vėliau menkai apmokestintus, suteikė jų namams žemes ir sodus, įpareigojdamas tik, kad kiekvienas savo sklype pasistatytų po nuosavą namą. Tuoj pat iš visur

Skuodo senojoje dvarvietėje. 2013 m. rudenio. Danutės Mukienės nuotrauka

pasipylė vokiečiai, miestelis su kiekvienais metais augo ir netrukus tapo reikšmingu. Pats Chodkevičius čia net įsteigė savo rezidenciją.

Siekdamas suteikti savo miesteliui didesnės svarbos ir populiarumo, jis, 1572 m. gegužės 17 d., gavęs Žygimanto Augusto privilegiją, suteikė miestui Magdeburgo teisę. Šią Žygimanto Augusto Magdeburgo teisės suteiktą privilegiją 1645 m. vasario 18 d. patvirtino Vladislovas Vaza.

Sutekęs miestui Magdeburgo teisę, Chodkevičius netrukus miesto viduryje pastatė rotušę su bokštu, kuriame įrėngė laikrodį ir pakabino varpą. Šiame bokšte būdavo kalinami nusikaltėliai miestiečiai, o varpo skambėjimu miestiečiai būdavo kviečiami į teismus.

Magdeburgo teisė leido vykdyti teisminę ir vykdomąją valdžią. Ją sudarė burmistras ir 4 vyresnieji, iš kurių du rinko katalikai, o kitus du – iš savo tarpo vokiečiai. Miestas turėjo savo karmazino spalvos vėliavą su balta juosta viduryje, kurios vienoje pusėje buvo Chodkevičiaus herbas, o kitoje – miesto herbas, kuriame vaizduojami vartai su trimis bokšteliais, o juose šv. Jono [Krikštytojo] galva. Tokį herbą turėjo ir Skuodo Magdeburgo savivaldos antspaudas.

Teisingumo vykdymui Magdeburgo teismo nuteistiems nusikaltėliams [skuodiškiai] turėjo dviašmenį, ilgą, didelį ir sunkų kalaviją. Vienoje šio kalavijo pusėje buvo išraižytas teisingumo [deivės Temidės] su svarstyklių lėkštėmis ir kalaviju atvaizdas, o kitoje pusėje – kankinimo ratas. Tokie senovės paminklai dar saugomi miestiečių. O sudegusi rotušė nebuvo atstatyta.

Skuodo valdos, prieš karaliui Žygimantui Augustui jas, atrodo, 1566 m. paskiriant Livonijos žemių didžiajam etmonui Jonui Jeronimui Chodkevičiui, buvo seniūnija. Šias valdas iš karaliaus Žygimanto Augusto Chodkevičius gavo už tai, kad, būdamas Livonijos valdytoju, sumanumu ir gudrumu sugebėjo palenkti suirzusią Livonijos didikų nuomonę karaliaus pusėn ir šį kraštą sujungti su Lietu-

va glaudesniu ryšiu. Netrukus po to iš Livonijos buvo pasiųsti pasiuntiniai su kreipimusi į karalių ir Gardino Seime tais pačiais 1566 m. gruodžio 26 d. nutarta, kad Livonija nuo tol turės tą patį valdovą kaip ir Lietuva, kartu ginsis nuo priešų, gaus vienodas piliečių teises ir t. t.

1568 m. liepos 15 d. Chodkevičiui karalius Žygimantas Augustas užstatė Grūstės ir Gintališkės valsčius, pirmąjį už 10 000 kapų grašių, antrąjį už 3 000 tokių pat kapų. Tačiau tų pačių metų rugpjūčio 5 d. karalius Žygimantas Augustas už didelius Chodkevičiaus nuopelnus ir jo patirtas išlaidas krašto reikmėms, kurios siekė 20 000 kapų grašių, anksčiau minėtą dieną išduota privilegija visam laikui perleido jam valdyti Grūstės ir Gintališkės valsčius. Taip iš trijų valsčių susidarė 5 000 valakų turinti viena valda, kuri karaliaus privilegija paskelbta Skuodo grafyste. Nuo tada iki pastarojo meto šios valdos buvo vadinamos grafyste.

Po Jono Jeronimo Chodkevičiaus mirties 1579 m. du jo sūnūs Jonas Karolis ir Aleksandras Chodkevičiai pasidalijo po tėvo likusias grafystės žemes. Skuodo miestas su visu Grūstės valsčiumi atiteko Jonui Karoliui, o Gintališkės – Aleksandrui.

Grūstės valsčius vakaruose ir šiaurėje ribojosi su Kuršu, rytuose – su Tirkšlių seniūnija, pietuose – su Telšių, Žemaičių vyskupų žemėmis, toliau su Viešvėnų bei galų gale su Palangos seniūnija. Taigi Grūstės valsčius apėmė dabartinės Skuodo, Ylakių, Židikų, Pikelių, Žemalės, Sedos, Mosėdžio, dalies³⁶⁵ Tirkšlių ir dalies Kalvarijos parapijas. Dar Jono Karolio [Chodkevičiaus] laikais daug kas nuo šio valsčiaus buvo atskirta. Jonas Karolis žymią šio valsčiaus dalį, kurią sudarė Židikai su dviem Ketūnų ir Šerkšnių vaitijomis, Mockaičių vaitija Kalvarijos parapijoje ir Erslos vaitija Mosėdžio parapijoje dovanojo Kražių jėzuitams. Prieš tai, dar 1593 m.,

(Nukelta į 48 p.)

Skuodo miesto centre. 2013 m. rudenį. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 47 p.)

atskyręs nuo šio valsčiaus Pikelių kaimą, atidavė jį Baltramiejui Grigoravičiui (*Grzegorzewicz*). Livonijos karo metu, valdant Zigmantui Vazai, kai Chodkevičius kaip didysis Lietuvos etmonas kone dešimtmetį kovojo su Karolio IX vadovaujamais švedais Livonijoje, už karinius nuopelnus leno teise jis išdalijo daug žemės sklypų, kurie vėliau perėjo jų nuosavybėn. Taip didžiulis Grūstės valsčius dabartinėse Skuodo, Ylakių, Pikelių, Židikų, Žemalės ir iš dalies Sedos bei Tirkšlių parapijose buvo sudalytas ir suskaldytas į didesnius bei mažesnius žemės sklypus. Dėl to ir šiandien čia matome tiek daug nedidelių žemės sklypų savininkų.

LDK didysis etmonas Jonas Karolis Chodkevičius, 1621 m. prie Chotyno palikdamas šį pasaulį, nepaliko nei vieno vyriškosios giminės palikuonio, nes kurie ir buvo gimę, tie mirė vaikystėje. Todėl vienintelė jo dukra Scholastika paveldėjo iš tėvo visas jo valdas. Šioji, ištekėjusi už LDK dvaro maršalo Jono Stanislovo Sapiegos, po tėvo mirties visas žemes, būtent Bychavą ir Liachavičius ir t. t. bei Žemaitijoje Kretingą ir Skuodą, o Livonijoje *Berzone Mujžami*, 1622 m. birželio 1 d. visiems laikams užrašė savo vyrui.

Dėl šio dovanojimo teisingumo tikras Jono Karolio brolis Trakų vaivada, Gintališkės savininkas Aleksandras Chodkevičius ir Lietuvos arklidininkas Kristupas Chodkevičius su Sapiegomis pradėjo bylą, kuri 1625 m. vasario 18 d., valdant Zigmantui Vazai, buvo baigta Seimo nutarimu, kuris visiškai patvirtino Cholastikos Chodkevičiūtės dovanojimą.

Taip Skuodo grafystė iki paskutinių metų, tai yra iki 1831 m., nepertraukiamai išliko kunigaikščių Sapiegų valdžioje. Tų metų pabaigoje, kai iš Anglijos negrįžo paskutinis šios grafystės savininkas Eustachijus Sapiega, jos buvo konfiskuotos, perduotos išdui ir nuo to laiko lieka tarp valstybės valdų. Pagal paskutinius surašymus šiose valdose yra 1 758 gyvenamieji namai ir gyvena 6 106 vyrai bei 5 411 moterų.

BAŽNYČIA

Pirmąją bažnytelę Skuode, tuomet dar kaime Grūstės valsčiuje, matininkui [Jokūbui] Laskauskui paskyrus gabalėlį šio valsčiaus žemės, apie 1564 m. pastatė patys valstiečiai.

1577 m. Žemaitijos vyskupas Merkelis Giedraitis, lankydamas savo vyskupijos pakraščius, atvyko į Skuodą ir rado bažnytelę bei nemažą būrį savo ganytojų pasveikinti susirinkusių žmonių. Uolus ganytojas čia kurį laiką mokė žmones, krikštijo, klausė išpažinčių bei teikė Sutvirtinimo sakramentą. Netrukus po to jis nustatė labai plačias Skuodo parapijos ribas, kadangi niekur, išskyrus Mosėdį ir Alsėdžius, bažnyčių dar nebuvo. Juk tuo metu Sedos, Platelių, Palangos ir Gargždų bažnytelės dar buvo reformatų rankose. Vyskupas paskyrė ir kleboną. Vėlesniu metu, net kai jau buvo įsteigtos ir aplinkinės parapijos, Skuodo parapija išliko labai plati, ji tęsėsi devynias mylias. Todėl Skuodo savininkai Sapiegos viename ir kitame parapijos gale bei viduryje pastatė filijines Ylakių, Lenkimų ir Aleksandrijos bažnyčias, kurių išlaikymas visiškai priklausė nuo Skuodo klebono ir infulato. Taip buvo iki 1844 m., kai vyskupijos valdytojas vyskupas kunigaikštis Simonas Giedraitis prie dviejų filijinių Ylakių ir Lenkimų bažnyčių įsteigė parapijas.

Iki 1614 m. Skuodo bažnyčia buvo labai maža, turėjo matininko [Jokūbo] Laskausko, karaliui Žygimantui Augustui leidus, kadaise

Skuodo Švč. Trejybės bažnyčia. 2013 m. ruduo. Danutės Mukienės nuotrauka

paskirtą nedidelį Grūstės valsčiaus žemės sklypą. 1614 m. Skuodo savininkas padidino bažnyčios fundaciją iki 23 valakų žemės, paskyrė naują sklypą klebonijai ir bažnyčiai, kurią netrukus pats dabartinėje vietoje ir pastatė. O senoji bažnytelė stovėjo dabartinėje senamiesčio vietoje, kur buvo ir Chodkevičių, o vėliau Sapiegų rezidencinis dvaras, šiandien paskirtas pareigūnams kaip naujokų šaukimo karo prievolei punktas. Skirdamas naują fundaciją bažnyčiai, Chodkevičius pasirūpino ir nauju klebonijos titulu, o jo įpėdiniai Sapiegos 1724 m. Romoje gavo infulatūros titulu. Skuodo infulatu galėjo būti paskirtas tik šv. teologijos daktaro laipsnį turintis kunigas.

1782 m. Skuodo infulatu buvo vietos klebonas Martynas Straševičius (*Straszevicz*).

Skirdamas fundaciją bažnyčiai, Jonas Karolis Chodkevičius įsteigė ir paparinę mokyklėlę, parūpindamas kažkokią fundaciją jos bakalaurui. Čia ji, prižiūrint klebonui, visada buvo išlaikoma iki pat 1886 m. Šiandien ji išlaikoma valdžios.

Chodkevičiaus lėšomis statytą bažnyčią XVIII a. sudegino Karolio XII vadovaujami švedai. Praėjus šiai [karo] audrai ir nuslinkus maro epidemijai, iš labai menkų medžiagų, tokių kaip moliu aplinti pinti žagarai, čia buvo pastatyta nauja laikina bažnytelė. Tačiau savininkai Sapiegos čia beveik negyveno, o klebonai naujos bažnyčios reikalais nelabai rūpinosi, tad viskas baigdavosi tik ketinimais. Ši vargana bažnytelė, statyta, atrodo, Vilniaus vaivados Kazimiero Jono Sapiegos, nuo senumo netrukus turėjusi sugriūti, 1835 m. sudegė. Po šio įvykio vietos klebonas [Tomas] Sudimtas (*Sudymt*) kartu su savo parapijiečiais pamaldoms laikyti pastatė medinę koplyčią ir ėmė statyti naują mūrinę šventovę, kuri 1844 m. jau buvo visiškai baigta ir į ją perkeltos pamaldos. Šią bažnyčią 1855 m. konsekrovo Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius.

Šią bažnyčią sumūrijo žemaitis architektas Kalėda, ir tai, atrodo, buvo pirmasis jo amato išbandymas.

Bažnyčioje yra viena centrinė nava, visa bažnyčia viduje tinkuota, su dviem skarda dengtais bokštais, iš lauko pakankamai gražiai atrodo.

Bažnyčia Švč. Trejybės titulu.

Bažnyčios pašventinimas minimas šešioliktą sekmadienį po Sekminių.

Brolijos yra trys: 1) Švč. Trejybės su ketvirčių šventėmis, 2) Švč.

Paminklas Skuodo savivaldos įkūrėjui Jonui Chodkevičiui Skuode, Vilniaus gatvėje, prie rajono savivaldybės pastato. Skulptorius Marius Grušas. Danutės Mukienės nuotrauka. 2013 m.

Mergelės Marijos Škaplierinės su brolijos Mišiomis, 3) Šv. Izidoriaus žemdirbio brolija, Krikščioniškojo mokymo titulu, su ketvirčių šventėmis. Ji leista Šv. Tėvo Urbono [VIII] ir įvesta Žemaičių vyskupo Jurgio Tiškevičiaus bei skirta pamokyti neišmanančiuosius katekizmo.

Kitos šventės: 1) Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo, 2) parapijos [dangiškojo] globėjo šv. Lauryno, 3) Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo, 4) Šv. Dvasios Atsiuntimo [Sekminių] antrąją dieną, 5) šv. Kazimiero, 6) šv. Antano [Paduviečio], 7) šv. Marijos Magdalenos.

Šv. Kryžiaus kelias įrengtas ir bažnyčios viduje, ir aplink ją, įvestas apie 1870 m. Šioje bažnyčioje yra Šv. Kryžiaus relikvija.

Klebonija priskirta prie II klasės. Jai paskirta nebloga žemė. Prieš bažnytinėms valdoms pereinant išdo valdžion, klebonija turėjo 23 valakus žemės ir nemažą metinę sumą iš dvaro, taip pat turėjo kaimų ir nuosavo miško.

Prie šios bažnyčios yra trys altariai.

Pirmoji – Šv. Antano titulu, įsteigta 1646 m. Bogumilo Šklarskio (*Szklarski*), turėjusi 2 670 rublių fundacinę sumą.

Antroji – Šv. Kazimiero titulu, įsteigta 1780 m. Jono Kmitos, turėjusi 1 350 rublių fundacinę sumą.

Trečioji – Šv. Marijos Magdalenos titulu, kurią 1800 m. kartu su vietos klebonu kun. [Motiejumi?] Vaiciulevičiumi (*Wojciulewicz*) fundavo kunigaikštis Sapiega, ji turėjo 2 446 rublių fundacinę sumą.

Špitolės, kurios anksčiau turėjo kažkokias fundacijas, buvo dvi. Šventorius apjuostas gražia akmeninio mūro tvora.

Parapija seniau buvo labai plati, bet šandien, 1843 m. atskyrus dvi filijines Ylakių ir Lenkimų bažnyčias, kurios buvo paskirtos parapijoms, priskiriama prie vidutinių. Ją sudaro 2 miesteliai, 2 dvarai, 23 kaimai ir 3 viensėdžiai. Šioje parapijoje nėra nei vieno bajorkaimio.

Moralės požiūriu šios parapijos žmonės daugiausia pavyzdinigi, prie bažnyčios prieraišūs, blaivybę daugiau mažiau išlaikę, o ir krikščionišku išprusimu nepaskutiniai. Didžioji dalis parapijiečių skaito knygas. Materialiniu atžvilgiu dar geriau sekasi, čia beveik kiekvienas ūkininkas gerai laikosi, kiekvienas turi pakankamą ūkininkavimo inventorių. Beveik visur išsiskiria pastatai, trobos beveik visos su virš stogo išvestais kaminiais. Daugelis turi turto, o kai kada ir pinigų sumelę susitaupę. Net dukroms kraičio, be įvairių daiktų, po kelis šimtus rublių duoda. Tautiniais rūbais čia jau pradeda nesirūpinti, o moterys kartais rūbams išleidžia paskutinius grašius.

Parapijos žemės paviršius didžiąja dalimi kalnuotas, nors žymesnių kalnų niekur nėra. Miškų nėra labai daug, pagrindiniai beveik visur išpjauti. Durpių sluoksnių daugelyje vietų randama ir šandien, o išpjovus valstybinius miškus, durpės yra svarbi žaliava apšildant trobas, o ypač sudžiovintos. Žemė nėra išskirtinė, daugelyje vietų žvyruota ir smėlėta. Pagrindinė upė – Bartuva, mažesnės – Luoba, Šata, Guntinas, o prie pat Kuršo pasienio – Apšė ir Luknė. Visoje parapijoje nėra nei ežero, nei žymesnių pelkių.

Aleksandrijos filija

Aleksandrija dar buvo vadinama Truikinių kaimu. Pastačius čia bažnyčią, dalis kaimo netoli bažnyčios buvo pervadinta miesteliu. Šį miestelį sudaro bažnytelė, klebonija ir 12 ūkininkų namų. Jis yra prie buvusio pašto kelio iš Telšių į Liepoją. Vietovė pavadinta Aleksandrija nuo šios bažnyčios fundatoriaus kunigaikščio Aleksandro Sapiegos vardo.

Čia nevyksta nei mugės, nei turgūs. Daugiausia žmonių susirenka į Šv. Kryžiaus Išaukštinimo šventę, kai vyksta pagrindinės šios bažnyčios iškilimės.

BAŽNYČIA

Pirmoji bažnyčia buvo medinė. Ją šioje vietovėje, tai yra kapinėse prie Truikinių kaimo, pastatė aplinkiniai gyventojai. Laidojant ar gedulingoms pamaldoms pasikviesdavo kunigą iš Skuodo arba iš Ylakių. Tačiau didėjant gyventojų skaičiui ir gerėjant žmonių buities sąlygoms bei esant geram žemės savininkui, užsinorėta čia nuolat turėti kunigą. Kadangi prie šios bažnytelės nebuvo jokios fundacijos, kunigo išlaikymui gyventojai iš kunigaikščio Aleksandro Sapiegos išprašė valaką žemės. Įsiklausydamas į savo valstiečių prašymus, jis ne tik nurodė paskirti valaką žemės bažnyčiai, bet liepė buvusios koplyčios vietoje 1778 m. pastatyti deramą bažnytelę, prie kurios pats tais metais įsteigė altariją ir paskyrė jai 3 660 rublių fundaciją.

Kai prieš 76 metus statyta bažnytelė, didėjant žmonių skaičiui, tapo per maža. vietiniai gyventojai savo lėšomis 1864 m. išmūrijo dabartinę mūrinę bažnyčią. Ją sumūrijo Skuodo bažnyčios architektas p. Kalėda. Bažnytelė nedidelė, bet tvarkinga ir šviesi, nors joje nėra nieko, kas patrauktų dėmesį.

Bažnyčia Šv. Kryžiaus Išaukštinimo titulu.

Kitos šventės: 1) šv. Pranciškaus, 2) šv. Barbaros.

Šventoriuje aplinkui bažnytelę yra keletas dailių paminklų.

Kun. filijalisto gyvenamasis namas pakankamai patogus, statytas 1846 m. vietos filijalisto kun. [Pranciškaus] Katkausko (*Katkowski*). Naują dabartinį namą 1895 m. pastatė vietos filijalistas Jonas Pranis. Žemes filijalistas valdo tas pačias kaip ir anksčiau.³⁶⁶

Iš šių apylinkių kilęs žinomas daugelio įvairių žemaitiškų knygų, išleistų savo lėšomis, autorius šviesaus atminimo Simonas Daukantas. Jis buvo Senato patarėjas, visas savo lėšas paskyręs tam, kad įskiepytų didesnį išprusimą savo broliams žemaičiams. Šis didžiausias pagarbos užsitarnavęs vyras mirė Papilėje, pas savo bičiulį kleboną kun. Ambrzevičių 187[...] m.³⁶⁷

(Nukelta į 50 p.)

(Atkelta iš 49 p.)

Koplyčios

Pirmoji medinė Narvidų kaime, kapinėse, statyta vietinių gyventojų lėšomis 1750 m. Ji nutolusi pusę mylios nuo Skuodo, netoli nuo kelio, vedančio iki Liepojos geležinkelio stotelės Priekulėje.

Antroji Šv. Jurgio koplyčia Kulių kaime, parapijos kapinėse, statyta 1797 m. kun. Rimkevičiaus (*Rymkievicz*)³⁶⁸, nuo Skuodo nutolusi varstą.

Trečioji koplyčia Skuode, parapijos kapinėse.

Senovės paminklai

Kiekvienas šios su Kuršu besiribojančios parapijos užkampis aplaistytas tiek nuo puolimų ir plėšimų savo sodybas ginančių žemaičių, tiek grobio nuolat tykančių kryžiuočių krauju. Ji yra ant nuolatinio kryžiuočių, keliausių iš Kuršo į Klaipėdą ir toliau į Prūsiją, kelio. Mažesnių susidūrimų tarp kryžiuočių ir žemaičių šiame pasienyje būta be galo daug. Didesni Lietuvos istorijoje įrašyti su-sidūrimai vyko 1257 ir 1259 m. prie pat Skuodo. Apie kryžiuočių vykdomą puolimą sužinoję žemaičiai, vadovaujami karaliuko Alemano, prie šio kaimo užsiėmė pozicijas ir visiškai sumušė puolančius kryžiuočius, o mūsų lauke nukovė 33 riterius.

Visų trijų švedų puolimų metu šis Žemaitijos pakraštys nukentėjo labiausiai. Per čia [švedų kariuomenė] nuolat traukdavo iš Livonijos į Prūsiją ir atgal, neskaitant tų kartų, kai apsistodavo [ilgesniam laikui]. Net sudarius paliaubas, žudikai švedai iš Kuršo puldavo ir plėšdavo aplinkinius kaimus. Paskutinio užpuolimo, vadovaujamo Karolio XII, praėjusio [XVIII] amžiaus pradžioje metu švedai pelenais pavertė kone visą miestelį su Chodkevičiaus statyta bažnyčia.

Be to, 1710–1712 m. maro epidemija, pasak vietinės tradicijos, pražudė beveik visus žmones.

Čia turėjo būti nemažai aukojimo vietų *auku kalnaj*, arba kuršiškai *Elku*, bei gynybinių pilaičių pile, *piles kalnaj*, tačiau prieš ranka čia viską taip sunaikino, kad net pavadinimuose neliko jokių jų pėdsakų.

Šioje vietoje verta užsiminti apie Skuodo valstiečių palankumą ir prierašumą, prie savo žemių šeiminkų kunigaikščių Sapiegų. Jie įvairiai reiškė savo nuoširdžią meilę ir dėkingumą už šių tėvišką rūpestį. Čia papasakosime vieną padavimą apie tai, kokį sutikimą Skuodo valstiečiai surengė jaunajam Skuodo savininkui kunigaikščiui Pranciškui Sapiegai. Jie iš jūrinių valčių padarė nedidelį laivą ant ratų, kurį kaip ir arklius apdengė. Su iškeltomis burėmis šis laivas atplaukė į dvaro kiemą ir iš jo išlindo jūrininkai, nešantys dovanas savo šeiminkui, kurių buvo prikrautas laivas – vyną ir įvairius maisto produktus.

Kartais savanoriška pasveikinimo dovana būdavo keli šimtai dukatų, sukrautų sidabriname padėkle.

Plačiai žinoma buvo kadaise Sapiegų žemių valdytojo Bartkevičiaus (*Bartkiewicz*) istorija, kuriam valstiečiai,

Skuodo miesto centras 2013 m. rudenį. Danutės Mukienės nuotrauka

pamilę jį už teisingus ir tėviškus sprendimus, už naudojimąsi valdomis sunėšę net 15 000 raudonųjų auksinų, nereikalavdami net jokio raštiško paliudijimo. Tai rodo Skuodo valstiečių nuoširdumą ir jų geras buitines sąlygas.

Daug šis valsčius prisikentėjo dėl etmono [Kazimiero Jono] Sapiegos konflikto su valstybės pareigūnais XVIII a. pradžioje. Tuo metu Sapiegos priešai stipriai nuniokojo visus Sapiegų valsčius. Skuodo valdoms buvo nustatyta kontribucija po du šimtus prūsiskų auksinų kiekvienam gyvenamajam namui. Tačiau nebuvo iš ko ją rinkti, nes visi gyventojai su savo turto pabėgo į Prūsiją ir Kuršą. Visą, kas liko namuose, išplėšė ir surijo čia apsigyvenusį kariuomenė. O kai ji ėmė kęsti badą, atsisuko į jėzuitų Židikų valdas, kur iš vargšų žmonių išplėšė aštuoniasdešimt tūkstančių timpų. Vargšai žmonės turėjo paskutinius daiktus pardavinėti, norėdami patenkinti šiuos užpuolikus. Netrukus po to, Sapiegoms sutikus, šiose žemėse buvo apgyvendinta nuo priešų gintis pasiruošusi saksų kariuomenė, kuri galutinai apiplėšė valstiečius. Saksai paprastai rinkdavo mokesčių pašarui ir iš kiekvieno gyvenamojo namo – rinko po šešis talerius. Taip jie beveik iki ubagystės nualino Sapiegų valstiečius (*Dzieje wewnętrzne narodu lit. T. Narbut*).

³⁶⁵ Žodis rankraštyje įterptas ta pačia ranka eilutės viršuje.

³⁶⁶ Rankraštyje frazė įrašyta kita ranka.

³⁶⁷ Paskutinis sakinyje rankraštyje įrašytas kita ranka. Mirties data rankraštyje įrašyta ne visa ir nėra tiksli. S. Daukantas mirė 1864 m. gruodžio 6 d.

³⁶⁸ Pavardė rankraštyje pieštuku pataisyta iš pavardės Riškevičius (*Ryszkiewicz*)